

Известување за медиуми бр. 5

July 21

2015

Во текот на месец октомври 2014 година, Центарот за истражување и креирање на политики (ЦИКП) спроведе теренски анкети на територијата на Република Македонија на репрезентативен примерок од претставници на 70 компании на територијата на Република Македонија со цел да ги утврди нивните ставови во поглед на даночната политика и различните форми на скриени економски активности поврзани со даночно затајување и евазија како и теренска анкета на репрезентативен примерок од 1116 испитаници со цел да ги утврди различните форми на скриени економски активности.

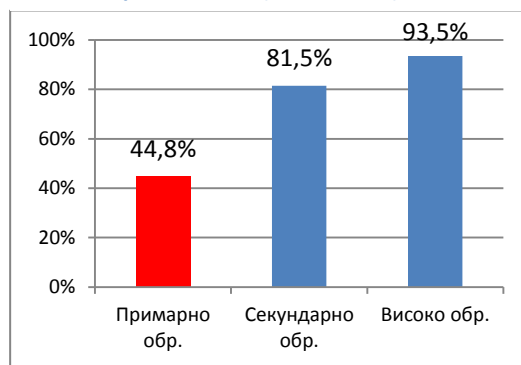
**Најнови податоци во
врска со трендот на
скриената економија
во Р. Македонија и
нејзините поедини
аспекти.**

Известување за медиуми бр. 5

Скриената економија е мултидимензионален феномен чие движење зависи од обемноста на законската регулатива, недостигот на фискална и даночна дисциплина, степенот на сложеност на процедурите за регистрирање на деловни субјекти, поставеноста на пазарот на труд како и ефикасноста на инспекциските служби и ресурсите со кои располагаат. Врз основа на расположливите податоци, постои значителен расчекор помеѓу различните проценки за скриената економија во Македонија кои се должат на употребата на различни методи за мерење на скриената економија. Сепак, сите проценки индицираат дека скриената економија во Македонија е висока, што ја прави сериозен општествен проблем. **Можните негативни резултати вклучуваат социјални тензии, растечка нееднаквост и јаз во приходите, како и корупција и криминални активности.** Во контекст на интеграција во ЕУ, како и имајќи ги предвид регионалните конфликти и природните непогоди, Македонија има многу задачи пред себе за сузбивање на скриената економија. Сепак, со комбинирање на веќе постоечките активности со одредени нови мерки согласно макроекономската ситуација, Владата на РМ треба да е во состојба да го контролира, па дури и да го намали нивото на скриена економија.

Според резултатите од анкетата на ЦИКП, бројот на работници со основно вработување за кое, дел од износот на платата им се исплаќа 'во плико' или преку договори за дело, изнесува околу **една третина од вработените**. Исплаќање на **плата во 'плико' им се исплаќа на 9.7%** од испитаниците во Македонија споредено со **6% во Бугарија. ЕУ-27 просекот е 3%** во 2013 година. Околу 7% од вработените работат без договор и не им се исплаќаат придонеси за социјално осигурување и истите во главно се одликуваат со пониско образование (основно). **Односно само 44% од вработените кои имаат основно образование имаат писмен договор за вработување наспроти 81% од тие со средно.** Разликата е позначителна ако се земе предвид етничкиот контекст.

График 1 - Процент од популацијата со писмен договор за примарно вработување врз основа на ниво на образование % (Q.3 vs. Q.D3)

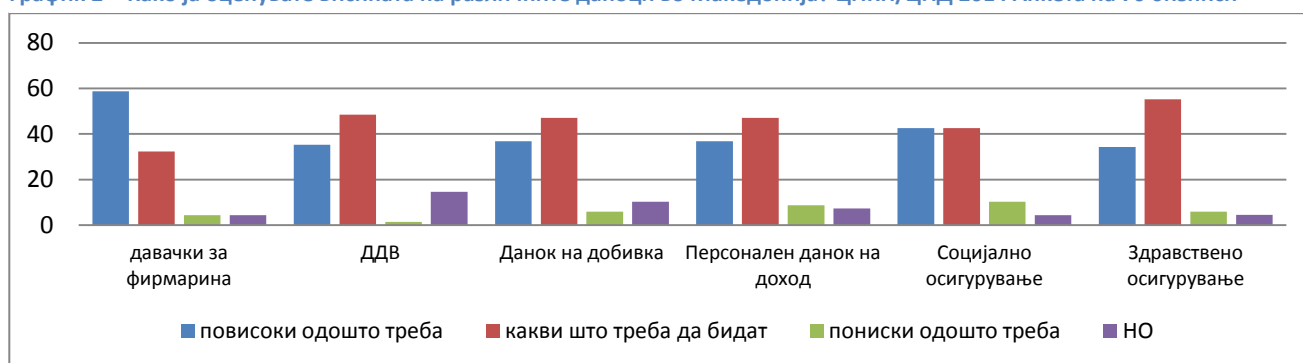
Во комбинација со гореспоменатите факти, ова индицира дека **платата на околу 40% од вработените со основно вработување е делумно или целосно непријавена**. Дополнително од аспект на даночната евазија, помалку од половина (46,7%) од граѓаните изјавиле дека секогаш им се издаваат фискални сметки кога купуваат намирници.

Анкетите на популацијата и бизнисите кои ги спроведовме се однесуваат на 2014та година и со цел да можеме да воспоставиме некаков тренд на намалување или зголемување ќе треба истите да се повторат на крајот на 2015та година користејќи ја истата методологија. Воедно ова истражување треба да произведе и индекс на скриена економија со помош на нашите партнери од Бугарија (Центар за истражување на демократијата) кој за почеток ќе биде спореден со истиот индекс на Бугарија а кој со повторувањето на истражувањето ќе формулираме доволно референтни точки за да увидиме евентуално намалување или зголемување на скриената економија како и сите нејзини аспекти. Од друга страна податоците од анкетата на работна сила (2013) на бирото за статистика на Македонија во однос на неформалната работа како % од вкупната невработеност бележи пад од 28,6% во 2008 на 22,5% во 2013 година. Според друга методологија (ЕСА 2010) на бирото за таканаречена 'неопфатена економија' (НОЕ) падот е понезначителен од 20,1% во 2008 на 19,2% од БДП во 2012 година.

Големата стапка на невработеност (27,3% К1 2015), големата долгорочна невработеност од над 80% и младинска невработеност (47,6% К1 2015) значи дека невработените се справуваат со прилично тешки услови за влез на пазарот на труд а со тоа и поттикот за учество во неформалната економија е голем. Конкретно за младинската невработеност е охрабрувачки податокот од Бирото за статистика дека **за првпат во 17 години младинската невработеност се спушти под 50%**. Иако причините за влез во неформалната економија се мултидимензионални генерално заклучокот е дека даночната евазија значи поголеми заштеди за работодавците и поголема плата за работниците. Дополнително влијание врз изборот за прифаќање или не на непријавена работа може да е и фактот што **државните системи за осигурување се сметаат како несигурни од страна на 56,4%** од испитаниците во 2014 година. Оттаму, тие повеќе би сакале времена сигурност која доаѓа со повисока плата наместо резервирани ветувања за подолготрајна сигурност кои се темелат на јавниот систем на осигурување. Ова уште еднаш ја потврдува важноста на довербата во институциите и системот воопшто, како форма на 'психолошка спогодба' помеѓу граѓаните и државата, што е важно за даночниот морал.

Повеќето студии тврдат дека непријавената активност е реалност во сите сектори, до одреден степен, но сепак видно е доминантна во **"трудоинтензивните, ниско-платени работни места во**

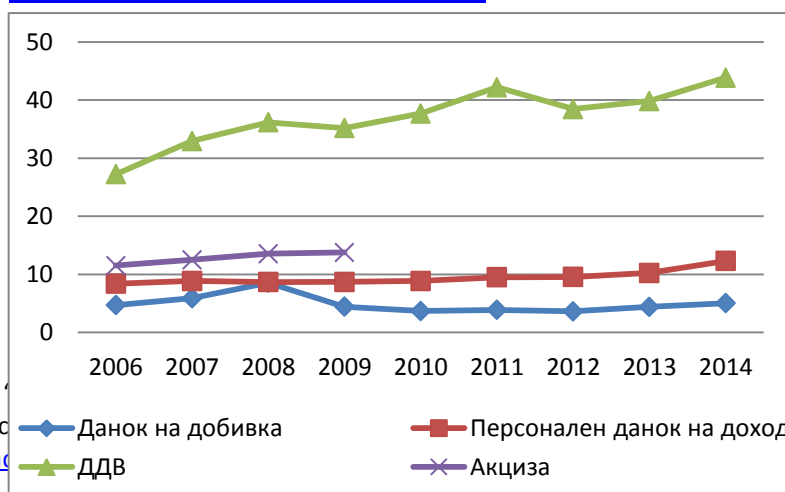
График 2 - Како ја оценувате висината на различните даноци во Македонија? ЦИКП/ЦИД 2014 Анкета на 70 бизниси

градежништвото, транспортот, угостителството, текстилната индустрија, домашните услуги, земјоделието и трговијата. Ристески (2009) на овој список ги додава и **туризмот, приватното издавање под закуп, трговијата на зелените пазари, сервисирањето автомобили, одржувањето и поправките во домот и козметичките услуги**. Неновски (2012) потенцира дека трговијата како дејност е посебно подложна на непријавена работа бидејќи во изминативе дваесет години во неа доминираат мали и средни претпријатија.¹

Генерално повеќето истражувања ги потенцираат големите даночни и оптоварувања за социјални придонеси, и слабата даночната моралност како најголеми причини за зголемување на скриената економија. Според нашите податоци, за 42% од бизнисите, **моменталниот даночен систем не претставува проблем при развојот на**

График 3 - Стапки на наплата на УЈП (во милијарди МКД). Извор: УЈП <http://ujp.gov.mk/mk/statistika/naplata/1/0/0>

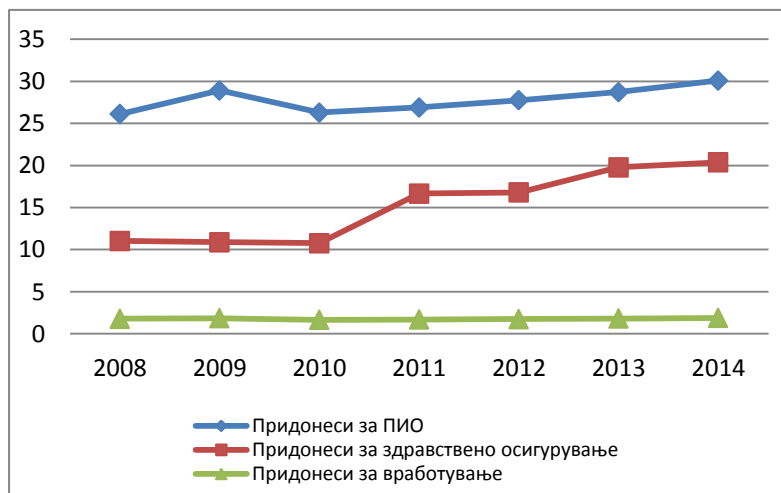

¹ Dzhokova, Franic, Mishkov, C. Williams (2014), Paper No. 3, University of Sheffield, стр.17. content/uploads/2014/08/WP3-Tackling-the-Und

нивниот бизнис или претставува незначителен проблем (23%). Согласно овој став, не постои големо несогласување во поглед на висината на различни даноци. Всушност, околу половината од интервјуираните претставници на бизнисите сметаат дека моменталната висина на даноците е соодветна, помалку од половината сметаат дека се повисоки отколку што треба, и мал дел сметаат дека се пониски од она што треба (График 2). Но мора да се напомене дека како најголем проблем, претставниците на бизнисите (67%) ја нагласуваат нелојалната конкуренција која најчесто функционира во рамки на неформалната 'сива' економија.

Просторот за понатамошно намалување на даноците е доста мал, согласно економската средина во која се наоѓаме и економската криза во која се наоѓаат нашите најголеми трговски партнери односно Европската Унија и конкретно Грција. И покрај тоа вкупниот даночен товар (данок на приход и придонеси) се има намалено од 47%-56% во 2006 (поради прогресивниот данок на приход – 15%, 18%, и 24%) на 36,4% од бруто платата во 2015 година. Сепак, според статистичките податоци кои доаѓаат од

График 4 - Приходи од даноци од придонеси за социјално осигурување за периодот (2008-2014). Извор: Управа за јавни приходи на РМ

Управата за јавни приходи (УЈП), очигледен е позитивен тренд во приходите од придонеси за пензиско-инвалидско и здравствено осигурување, посебно од 2010г. со просечно годишно зголемување на вкупните придонеси за 4,7% на крајот на КЗ од 2014 (График 3). Податоците за прибраните даночни приходи од Управата за јавни приходи (График 4) и Царинската Управа во периодот од 2006 до 2014г. укажува дека и покрај воведување на системот на рамен данок (10%) и различните снижени стапки и ослободувања од ДДВ кои се помалку од редовните 18%, приходите кои доаѓаат од персоналниот данок на доход и ДДВ остануваат стабилни и покажуваат позитивен тренд.

Иако треба да се продолжи со прогресивното намалување на даночниот товар сепак сметаме дека не постои простор за аплицирање на истите олеснувања кои им се нудат на странските инвеститори врз домашните претпријатија затоа што покрај намалување на трошоците за водење бизнис тоа би предизвикало само незначителни секундарни ефекти во форма на капитално интензивни домашни инвестиции.

Мора да се нотира дека постојат разни методологии за мерење на скриената економија кои даваат драстично различни резултати. Согласно различните истражувања за скриената економија, нејзиниот удел во Македонија, зависно од користениот метод на мерење, се движи од 24% до 47% од БДП со тенденција на опаѓање. Податоците на Eurofound (2013) покажуваат дека Македонија е последна на листата од ЕУ-27 со процент на неформална економија од 34,7% од БДП пред Бугарија со 32,7% и Романија со 30,2%².

² Eurofound (2013), *Tackling Undeclared Work in FYR Macedonia*

Уште еден важен аспект на скриената економија е и големината на трансакциите извршени со готовина. Согласно податоците обезбедени од страна на НБРМ, просечниот удел на готовина во паричната маса на земјата во периодот 2001-2010 г. изнесува дури 44%. Според НБРМ во 2012 г, 79% од вкупните трансакции со платежни картички отпаѓале на подигање на готовина од банкоматите³. Готовинската исплата носи анонимност при трансакцијата и не може да се следи, со што станува моќна алатка и стимулатор на скриената економија. Присуството на готовина, од друга страна, поради недостиг на судска заштита на деловните субјекти, избегнување на обврските помеѓу економските субјекти и неефикасните механизми на рефундирање ги условува компаниите да бараат и реализираат исплати преку користење на готовина⁴. Последните податоци евидентираат благо намалување на трансакции со платежни картички кои отпаѓале на подигање на готовина од банкоматите на 77% (2013), 76% (2014) во и 74% (2015) од вкупните трансакции⁵.

Истражувањето е реализирано во рамки на проектот “Промовирање на доброто владеење и економските права преку зајакнување на македонското граѓанско општество за мониторинг и справување со скриената економија во Македонија” спроведуван од страна на Центарот за истражување и креирање политики (Македонија) и Центарот за изучување на демократијата (Бугарија) во рамки на EIDHR програмата на Европската Унија.

³ Народна Банка на Р. Македонија

http://www.nbrm.mk/WBStorage/Files/WebBuilder_Prezentacija_Strategija_PS_2013_2017.pdf , p.20

⁴ Nenovski, Tome; (2012) “The Grey Economy in Macedonia: Macroeconomic Aspects, Implications and Possible Problem Solutions”, Journal of Sustainable Development, Vol. 5, Issue 10, March 2014. Пристапено од:

<http://www.fbe.edu.mk/JoSDv10.pdf>

⁵ Народна Банка на Р. Македонија, *Извештај за употребата на платежни картички и уреди на кои тие се користат во земјата*, <http://nbrm.mk/?ItemID=A1AAFAF3058C7542AF147E0E202319EC> , sheet 3 & 6.